

FILOSOFIJA IR TIESOS SRITYS*

Philippe Capelle-Dumont

Strasbūro universiteto Katalikų teologijos fakultetas
9, place de l'université, F–67000 Strasbūras, Prancūzija
Telefonas (+33) 3 68 85 68 87
Elektroninis paštas: Capelle@unistra.fr

Pateikta 2011 m. rugsėjo 5 d., parengta spausdinti 2013 m. sausio 12 d.

Anotacija. Straipsnyje analizuojama tiesos sąvoka, išskiriant įvairias tiesos sritis. Jų priskaičiuojama keturios: filosofinė tiesa, mokslinė tiesa, teologinė tiesa ir estetinė tiesa. Didžiausias dėmesys skiriamas filosofinės tiesos santykiui su mokslu bei jos santykiui su teologija. Mokslo ryšys su tiesa yra apibūdinamas kaip „dvejojimas“, ir toks apibūdinimas leidžia ne tik apibrėžti mokslinės tiesos specifiką, bet ir ieškoti sąryšio su graikiškąja filosofine tiesos samprata, interpretuojama ypač per heidegeriškąją prizmę. Heideggeris taip pat pasitelkiamas kaip išeities taškas, apibūdinant filosofinės tiesos santykį su teologija, tačiau jo siūlomas modelis yra atmetamas. Ieškant teologinės tiesos specifikos bei jos ryšio su filosofiniu mąstymu, yra kreipiamasi į Derrida, šv. Augustino bei Rosenzweigo darbus. Išvadoje keliamas kiekvienos tiesos srities savitumo bei galimo jų vienijimosi klausimas.

Reikšminiai žodžiai: tiesa, filosofija, mokslas, teologija, Heideggeris, religija, Derrida, Rosenzweigas.

* Straipsnį iš prancūzų kalbos išvertė ir parengė spaudai Mykolo Romerio universiteto Humanitarinių mokslų instituto Filosofijos katedros docentas dr. Povilas Aleksandravičius.

In memoriam Emanueliui Levinui

Įvadas

Dėkoju konferencijos** organizatoriams už kvietimą, kuris man reiškia didelę garbę, ir ne ką mažiau – šio teksto vertėjui į lietuvių kalbą: jam uždaviau sunkų darbą. Šį pranešimą norėčiau dedikuoti tam, kurį savo filosofijos studijų metu sutikdavau Sorbonos amfiteatruose ir kuris pats, 3-iaame dešimtmetyje jaunutis atvykęs į Prancūziją iš Lietuvos, studijavo Strasbūro universitete, kuriame man tenka šiandien dėstyti. Tai, kad studijavau universitete, kuriame jis profesoriavo, ir kad mokau universitete, kuriame jam teko būti studentu, mane suartina ne tik su jo didžiais darbais, kurie, rašyti Prancūzijoje, įgijo tarptautinę šlovę, bet ir su šalimi, iš kurios jis atvyko. O atvykęs į Prancūziją, Levinas pirmasis čia iškelė fenomenologijos idėjas, kurios mano kukliam triūsui yra įkvėpimo šaltinis. Mano manymu, filosofijos ir tiesos sričių santykių tema, kurią siūlausi dabar gvildinti, jam nebūtų buvusi svetima.

Tiesa neabejotinai yra raktinė tarpdisciplininio dialogo sąvoka. Bet taip buvo ne visada ir dar teks pašalinti daugybę kliūčių, kad šiandien atsivėrusiose perspektyvose pamatykite visas jų teikiamas galimybes. Tolima ar visai nesena istorija dažniausiai turi kartaus skonio, nes yra nusėta daugybės nesupratimų dėl to, kokie yra *de facto* ar turėtų būti *de jure* santykiai tarp įvairaus pobūdžio racionalumų. Kai Martinas Heideggeris teigė, kad mokslas neapibrėžia savo „objekto“, norėdamas tuo pasakyti, kad mokslas nemąsto¹, arba kai Paulis Feyerabendas pareiškė, kad didis mokslas – tai beribis intelektualinis darbas, kuriam nėra būdingos nustatytos taisyklės, netgi logikos taisyklės², ar kad įmanoma moksle nueiti labai toli visiškai nemąstant³, jie garsiai suabejojo tam tikra naivia vakarietiško mokslinio proto epistemologija; bet tuo pat metu jie demonstravo nepagarbią santykių tarp mokslo ir mąstymo sampratą.

Kai filosofas „teologiškumą“ sieja su iracionalumu ir jį vertina kaip netinkamą nuosekliam mąstymo triūsui, jis manosi turįs tam suverenią teisę, bet iš tiesų tai nesiderina su tuo hermeneutiniu darbu, kurį jis privalo atlikti. Panašiai, kai teologija apriboja filosofiją „*ancilla*“ vaidmenyje, ji rizikuoja instrumentalizuoti tą proto plotmę, kurios ji *kaip tokia* negali kontroliuoti. Įvairialypiuose santykiuose tarp filosofijos ir estetinės srities būtų galima išvelgti tą pačią nepagarbą ir supratimo stoką. Ši nepagarba ir nesupratimai yra perpildę populiarias tematinės klasifikacijas, kurias kultūrinis „žurnalizmas“ eksploatuoja per daug dažnai ir be skrupulų, pasitarnaudamas vulgariai mokslinio pasaulio vizijai, labiau primenančiai fikcijai.

Pasak mūsų hipotezės, iki šiol pasakyti dalykai aiškiai kelia reikalavimą identifikuoti ir iširti proto plotmes, kurios lemia įvairių disciplininių sferų susidarymą. Mes

** MRU HMI tarptautinė konferencija „Šiuolaikinio pasaulio dinamikos iššūkiai humanitariniams mokslams“.

1 Heidegger, M. *Wissenschaft und Besinnung. Vorträge und Aufsätze*. Pfullingen: Neske, 1954, s. 45–70.

2 Feyerabend, P. *Against method*. London: Verso, 1975.

3 Feyerabend, P. Farewell to reason. *Against method*. London: Verso, 1987.

teigiame, kad (a) yra keturios tokios plotmės: filosofinė, mokslinė, teologinė, esteti­nė, (b) šios keturios proto plotmės organizuoja mąstomąją erdvę pagal savo specifinius ir vienas kitam neišsemiamus modalumus, (c) šie modalumai turi būti įtvirtinti, o juos įgyvendinančių autoritetų veiklos ribos apibrėžtos. Šiame pranešime negalėdami per­teikti šioje keturypėje mąstymo erdvėje vykstančio cirkuliacinio žaismo, mes imsime filosofinio klausinėjimo, kuriam nėra būdingas joks apriorinis *positum* ir kuris vyksta tik pirmapradžiai susidarant jo „objektui“. Taigi tiesos problemą formuluojame taip: koku būdu filosofas susiduria su šiame įvairiaplotmyje poliariškume keliamu klausimu apie tiesą?

1. Tarp filosofijos ir mokslų

Kai filosofas imasi kalbėtis apie jautrią tiesos temą su „mokslo“ žmogumi, jis susiduria su neišvengiama ir pripažįstama nuostata – dvejojimu. Mokslininkas yra dvejojan­tis žmogus. Šis dvejojimas nėra filosofinis susilaikymas nuo apsisprendimo, būdingas laikiškajai refleksijai – graikiškajam reikalavimui vis grįžti. Iš principo „mokslinis“ dve­jojimas liečia ir vaidmenį, kurį tiesos sąvoka atlieka mokslinėje praktikoje, ir klausimą, ar mokslas savo srityje iš viso gali pasakyti ką nors tikra. Priešingai piktnaudžiaujančio scientizmo pretenzijoms (kartais dar pasitaikančioms ir mūsų laikais!), nuo šiol mokslo žmogus atrodo skrupulingas, kuklus ir nuolankus; jo nuolankumo dorybė yra suaugu­si su jo veiklai būdinga neįmanomybe pasiekti tiesą. Ne tik mokslininkai, bet ir patys mokslai atrodo turi visas priežastis susilaikyti nuo tiesos ištaros, kai pats jų darbo prin­cipas gali būti pirmapradžiai formuluojamas tik „hipotetine“ kalba. Šiandien mokslininkas kalba ne tiek apie tiesą, kiek apie „verifikaciją“, kurio antra pusė yra falsifikacija. Todėl Karlas Popperis galėjo sakyti, kad jeigu teorija yra laikoma teisinga, tai ši tiesa dar lie­ka priklausoma nuo trapumą ir abejotiškumą išlaikančio dvejojimo, vis besidriekiančio laike. Tiesą pasakius, mokslininkas žino ne ką daugiau apie savo tiesą netgi tada, kai savo tyrimų metu ir savo „dvejonėse“ jis paradoksaliai ima jaustis užčiuopęs nelaikiškas tiesas (kūnų kritimo, universaliosios gravitacijos dėsnį, etc.).

Iš tiesų, moksle tiesos sąvokos vietos ar naudingumo klausimą išprovokuoja tik jo susitikimas su filosofija. Iš mokslo negalima reikalauti, kad jis pats vienas atsakytų, ar jis pajėgia sakyti tiesą ir ar jam apskritai reikalinga tokia plati sąvoka kaip tiesa. Kai, pavyzdžiui, Richardas Rorty tiesos ištarą vertina tik kaip laikiną įsitikinimą, ky­la klausimas, ar jis dar kalba apie „mokslą“, ar jau vykdo dar užsilikusią dogmatinę filosofiją. Galbūt Rorty čia atstovauja tai persenusiai filosofinei pretenzijai, siekiančiai primesti kažkokią vienodą tiesą visiems prasminiams laukams, t. y. iš jų atimti galimybę patiems iš savęs kurti savo tiesos sritį.

Bet yra galimas ir kitoks atsakas į šią problemą. Prieš pat mirtį 1994 metais Alistairas C. Crombie (iš Oksfordo) svarbiame veikalė⁴ išskyrė „mokslinio mąstymo stilius“,

4 Crombie, A. C. *Styles of Scientific Thinking in the European Tradition: The History of Argument and Explanation Especially in the Mathematical and Biomedical Sciences and Arts*. London: Gerald Duckworth & Compagny, 1995.

kurie vyravo europinės minties istorijoje ir kurių jis priskaičiavo šešetą: matematinis postulavimas, eksperimentinis tyrimas, matematinis modeliavimas, taksinomine klasifikacija, statistinė analizė ir istorinis-genetinis gilinimasis. Remdamasis šiais grynai istorinio pobūdžio konstatavimais, Ianas Hackingas (iš Toronto universiteto ir Prancūzijos kolegijos) siekė atskleisti kriterijus, pagal kuriuos būtų galima nustatyti kiekvienai sričiai būdingas tiesos sąlygas – juk „kiekvienas mąstymo stilius įveda į naują objektų klasę“ ir savitus „žmogiškuosius talentus“. Sakykim, metodinė dedukcija matematikoje sudaro jos aukščiausią išraišką. Laboratorijos moksluose talentas reiškiasi instrumentų naudojime ir gamyboje. Klasifikuojančiuose moksluose šis talentas priklauso nuo pajėgumo sudarinėti taksinominės schemas. Šią konstruktyvistinę prieigą Hackingas derina su reikalavimu įvertinti žmogiškosios rasės evoliucinėmis sistemomis. Jo tyrimas baigiasi klausimu apie tiesą moksluose kėlimu, o tiksliau – klausimu apie mokslų objektyvumą, žinant, kad jų objektai yra suponuoti įvairių mąstymo „stilių“.

Ši prieiga atitinka strategiją, kuri siekia bėgti nuo visokios tiesos „savyje“, kurios apreiškimui būtų reikalingas viršžmogiškas įkvėpimas. Taip ji pasitarnauja beveik genetinei tiesos apraiškų istoricizacijai. Tokia strategija baigiasi tvirtinimu, kad „realybė labiau siejasi su tuo, ką mes pasaulyje darome, nei su tuo, ką apie ją mąstome“⁵. Tokiu atveju realistinė pozicija, laikanti mokslines teorijas teisingomis, yra keičiama pažiūra, kad dėsnių klaidingumas yra fundamentali mokslinės tiesos paieškos lygtis. Todėl nenustebime dėl Hackingo išvadų, teigiančių, jog „mokslo idealas“ niekaip nėra vienybė, bet absoliutus pluralizmas.

Iki šiol pasakyti dalykai mums parodo, kaip tiesos problema vėl išnyra pačioje jos galimybės kritikoje; jeigu pretenzija „apibrėžti“ tiesą ir yra beprotybė, kaip teigė Donaldas Davidsonas, jos paieškos mokslinėje erdvėje yra faktinis duomuo, kurio teisėtumo niekas neginčija. O jeigu taip, tai tiesai nėra reikalo, priešingai nei norėtų Rorty, užleisti vietą tikėjimui, kuris esą būtų jos galutinis kodas, ir dėl dviejų priežasčių: (a) tiesa ir tikėjimas nesudaro antinomijos, nes ir tikras dalykas gali būti tikimas; (b) tiesa sudaro faktorių, kuris leidžia į tikėjimo sąvoką įvesti variacijų seriją, problematizuojančią patį tikėjimo objektą. Taigi yra būtina grįžti prie tiesos sąvokos: taip jau yra, kad, priešingai nei lingvistui, logikui kiekvienas teiginys gali būti apibrėžtas kaip teisingas arba klaidingas. Vis dėlto galima klausti kartu su Jacques Bouveresse⁶, ar čia vėl nėra grįžtama prie silpno požiūrio, regresyvaus Leibnizo vertinimų atžvilgiu, t. y. tikra hipotezė, nepaisant visko, yra pirmiausia „tinkama hipotezė“⁷.

Tokia turi būti mūsų mąstymo gija. Pirmą kartą šią problemą iškėlė Aristotelis, teigdamas neįmanomybę atskirti tiesą nuo prieštaravimo ir tuo nurodydamas į pirminę aptemusio ryškumo sąlygą: „Viena prasme, tiesos paieškos yra sunkios, kita – lengvos. Tai pasirodo tuo, kad niekas jos negali pasiekti adekvačiai, bet niekas negali ir jos visiškai

5 Hacking, I. *Representing and intervening. Introductory Topics in the Philosophy of Science*. Cambridge: Cambridge University Press, 1983, p. 17.

6 Bouveresse, J. Une épistémologie réaliste est-elle possible? Changeux, J. P. *La vérité dans les sciences*. Paris: Odile Jacob, 2003, p. 15–47.

7 Leibniz, G. W. *Matematische Schriften*. Hildesheim: Geirg Olms, 1971, t. VI, s. 508.

kai netekti.⁸ Šis tvirtinimas – apie pirmąją susimaišymą, kuriame tiesa ir atsiduoda, ir turi būti atskleista.

Jau graikiškajame ryte Parmenido *Poema* tiesą reiškia kaip įtampą tarp *doxai* ir *aletheia*, tarp daugialypiškumo maišaties ir *logos*. Heideggeris, komentuodamas šią *Poemą*, siekė išvengti gesto, nulėmusio vakarietiškos metafizikos likimą; tiesos sąvoka kyla iš to, kas žvelgia į mus, ir visiškai ne iš to, į ką mes žiūrime. Deivė „tiesa“ yra ta, kuri, sekant „*Dea*“ etimologija, mato, mato mus, einančius pas ją. Todėl Heideggeriui „*aletheia*“ („ne-atsitraukimas“) yra neatskiriama nuo kelio, kuris į ją veda. *L'Ereignis* yra tas žodis, kuris nurodo į tiesos žaismą – į atsitraukiančią ir tuo pat metu ne-atsitraukiančią tiesą, kur „*lethe*“ ir „*a-letheia*“ vykdo nedalų veiksmą.

Iš čia kyla heidegeriškasis mokslinio diskurso vertinimas: mokslas nieko nesako ir negali nieko pasakyti apie „mokslo būtį“. Tačiau ar šis vertinimas nėra per daug priklausomas nuo pasenusios mokslinės pretenzijos būti „realybės (aiškinimo) teorija“? Ar ne tiksliau būtų kartu su mokslininkais teigti, kad mokslas veda link to, kas nepažinu, link tam tikro negatyvaus įsitikinimo?⁹ Be abejonės, būtent šiame kontekste reikia suvokti tris su moksliniu darbu susijusias operacijas – (a) patikrinimą, (b) demonstravimą (įrodymą), (c) pagrindimą.

(a) Galima lengvai parodyti, kad pirmojoje operacijoje įvyksta ne tik tikslumo ir realizacijos atitikimas, bet ir toks sprendimas: ar konstatuotas faktas yra ar nėra suderinamas su esama teorija, įvertinant visus įmanomus atsitikinimus? Taigi mokslininkas niekada nekonstatuoja tiesos, jis tik išvengia klaidos.

(b) Antroje operacijoje matome pasitvirtinant, kad tiesa pereina iš teorinio į praktinį lygmenį: demonstravimo (įrodymo) solidumas priklauso nuo jo suponuojamų realizacijų įgyvendinimo.

(c) Trečiojoje operacijoje pasirodo daugiau su pačiu mokslininku, o ne su mokslu susiję vertinimai: pasaulio vaizdas, kurį mokslininkas susidarė ir pasitvirtino vykdydamas savo tyrimus, jį ragina apmąstyti sąryšio tarp objekto ir jo siekiančio subjekto galimybę.

Kitais žodžiais, tiesos sritis mokslinėje plotmėje – ar tai būtų „fizikiniai“, ar „medicinos“, ar „humanitariniai“ mokslai – susidaro pačiame išorėje, kurią vadiname „pasauliu“, ir subjektyvaus (asmeninio ar kelktyvinio) proceso susitikime, kuris yra bendro ir paslaptingo (P. Feyerbendas sakytų „anarchiško“) susirišimo įvykis. Iš anksto duotas *pozitum* („*phusis*“, „*psyche*“, „*societas*“, etc.) tikrai nėra mokslo apžvelgiamas filosofiniu būdu, bet būtent taip, kad susidaro savita tik mokslui būdinga tiesos sritis.

2. Tarp filosofijos ir teologinio mąstymo

Vakarietiškoji tiesos problema taip pat siejasi su grynai teologiniu tiesos pobūdžiu, kuris viduramžių scholastikos etape buvo įgavęs „moksliškumo“ statusą. Bet, pasak

8 Aristotelis, *Metafizika*. Mažoji Alfa knyga, 993a, p. 30–33.

9 Čia nurodome į biologo ir mokslų filosofo Michelio Morange'o mąstymus.

Heideggerio, šis pobūdis negrižtamai susisiejo su Romos dievų ir romėniško įstatymo įsakais, kurie vėlgi diktuoja savo tiesą: romėniškoji tiesa yra tvarka, sutvarkymas, direktyva, tuo tarpu graikiškoji tiesa buvo suvokiama kaip nuoroda į kažką, kaip ženklas. To paskatintas Heideggeris, aiškiai neįžvelgdamas iš biblinės pranašystės kilusios tiesos ypatumų, leidosi į kalbas apie dogmatinio įstatymo logikos nulemtą bažnytinį imperializmą. Teologinė tiesos samprata, kuri, pagal Heideggerį, buvo sukonzentruota viduramžiškoje formulėje „*Veritas est adaequatio intellectus et rei*“, priklausė tradicijai, kuri, „vedama akivaizdumo imperijos“, užmiršo savo pačios metafizinius pagrindus¹⁰. Taigi Heideggeris mano, kad „tikėjimo“ santykis su tiesa yra iškreiptas. Tradiciškai „tikėjimas“ – religinis tikėjimas – esą reiškia „laikyti-už-tikra“ [*das Für-wahr-halten*]¹¹, bet būtent tai yra tam tikras „tiesos pasisavinimas“¹², kurio procesas sutampa su bet kokio žinojimo atmetimu. Tuo tarpu egzistuoja už religinį tikėjimą „pirmapradiškesnis“ tikėjimas, kuris ne tik žinojimo neuzurpuoja ar nepritaiko sau, bet jame laikosi ir iš jo kyla: „Šis žinojimas niekaip nėra vien ‚laikyti-už-tikra‘ ar kokia nors aukštesnė ‚tiesa‘, bet jis pirmapradiškai yra ‚laikytis-tiesos-esmėje‘“, t. y. tame pirmapradiame sumišime, kurį suvokė tik graikai.

Tokia diagnostika mus verčia iš naujo kelti klausimą, koku būdu tiesa įeina į religiją ir į teologiją, kuri ją išreiškia sistemine kalba. Ir jeigu čia mes atsisakome pritarti Heideggeriui, tai labiausiai todėl, kad jis atsisako teologijoje, kaip „pozityviame mokslė“, pripažinti autentiško mąstymo galimybę. Net kai jis skaito Jono evangelijos eilutę „Aš esu kelias, tiesa ir gyvenimas“, jis skelbiasi čia nematęs nieko graikiško, išskyrus žodžius: „*An diesem Wort ist nur noch der Wortlaut griechisch* (šiam žodyje – tik tekstas graikiškas)“. Jokio mąstymo...!

Kai filosofas ima kalbėtis su teologu apie tiesą, jis pamato įėjęs į kitokią komunikavimo tvarką, kurioje jungiasi egzistencinė dimensija ir autoriteto problema. Tuo pat metu jis susiduria su keista dilema: jeigu jis ir yra aiškiai ir negrižtamai pasirinkęs laisvą mąstymą, o ne su juo nesutaikomas juridiškai dogmatiškas ištaras, jis vis dėlto negali išsilaisvinti iš tam tikrų jo veiklą reguliuojančių reikalavimų (akademinės institucijos, programos ir tyrimų finansavimai, leidybiniai imperatyvai ir t. t.), kurie ant jo pečių užkrauna ir savo autoritetą.

Ar „religijos“ sąvoka pasako ką nors apie tiesą? Kitaip tariant, ko sąvoka yra religija? Mažiausiai ką čia galima pasakyti, tai kad religijos fenomenai suteikiamos prasmės pranoksta šio žodžio etimologiją, kuria įprastai (ir dažniausiai nemokėsiškai) yra remiamasi, siekiant šį fenomeną paaiškinti. Jos kviečia eiti šio Paulio Ricoeuro teiginio įkandin: „Religija yra tik ten, kur yra religijos“ (*Gifford lectures*). Čia yra keliami geografinio ir ypač semantinio „religijos“ perimetro problema. Pastarajame Jacques Derrida norėjo identifikuoti dvi savitas terminų grupes: tai, ką jis vadino „nekaltoju“, „nepalietu ju“, „sakraliniu-šventuoju“, tyriausia auka, kuris negali būti niekaip užkrėstas, kuris išsaugo nekaltumą; ir tai, ką jis vadino „patikėtinumu“ ar „tikėjimu“ ir kas suda-

10 Heidegger, M. *Sein und Zeit*. Tübingen: Niemeyer, 1976, s. 180.

11 Heidegger, M. *Gesamtausgabe*. T. 65. Frankfurt: Klostermann, 1989, s. 369.

12 *Ibid.*, p. 368.

ro tipiškai „romėnišką“ religijos sąlygą. Trumpai ir iš esmės tariant, Derrida remiasi kantiškuoju išeities tašku – radikalaus blogio duomenimi ir kartu išgelbėjimo prašymu. Būtent atsižvelgiant į šią blogio realybę bei į prieš ją sukylantį pasipriešinimą, pasak Derrida, tampa įmanomas „tikėjimas“, tikėjimas kaip „prisiektas tikėjimas“, kaip patvirtinimas, kaip prieš liudytojus duota priesaika. Tokia tad būtų religinės tiesos genėzė: Dievo reikia kaip absoliutaus priesaikos garanto, jis turi būti absoliutaus liudininko figūra, kurios reikia absoliučiam patvirtinimui. Iš čia – jungtis su „žinojimu“: „Žinoti – tai linkti tikėti, kad žinai, kad žinai ne tik tai, kas žinoma, bet ir tai, kas yra žinojimas.“ Šia prasme, tikėjimas kaip patvirtinimas, kaip priesaika nepriklauso vien religijos sričiai, jis yra būdingas bet kokiam socialiniam ryšiui, „jis yra lygiai taip pat būtinas ir Moksliui, ir Filosofijai, kaip ir religijai“¹³. Toks yra, pagal mūsų hipotezę, magiškos Derrida formuluotės „mesianiškumas be mesianizmo“ išrišimas. Mesianiškumas be nieko kito, kaip tik su galimybe be laukimo, atėjimu be anticipacijos. Tikroji mesijinio tikėjimo ir jam būdingo žinojimo figūra, pasak Derrida, yra „neįmanomybės“ figūra. Tokia schema išsaugotų religinio gesto ryšį su istorijos nutraukimo momentu.

Nesame tikri, kad reikia iki galo sekti Derrida svarstymais. Turime prisiminti, kad lotyniškas žodis „*religio*“ į krikščionybės teologiją įėjo ganėtinai vėlai; taip pat – kad šv. Augustino sukurta sąvoka „*vera religione*“ surišo krikščioniškąjį religijos likimą su „tiesos“ sąvoka. Jo veikalą *De vera religione* reiktų skaityti ne kaip moderniosios apologetikos traktatą, bet kaip pirmąjį didelį bandymą įtikinti pagonių filosofus, jog krikščionybė yra jų siekinių tęsinys. „*Verra*“ čia turi būti suprastas kaip kristologinės šių siekinių užbaigos procesas, atsivėręs eschatologijai. Žodis „teisus“, susiformavęs lotyniškų sąvokų „*verax*“ ir „*verus*“ pagrindu, sujungia nuoširdumo ir tiesos idėjas. Juk tik apie asmenį sakome, kad jis yra „teisus“, tik apie daiktą – kad jis „tikroviškas“ („*véritable*“): iš vienos pusės, sutinkame *praxis*, iš kitos – teoriją. Ar šis teisumas tinka visoms „religijoms“?

Krikščionybė kūrėsi „teologiją“ ir jos sąvokas *kritiškame* pokalbyje su graikų ir romėnų pasauliu, sekdamą savita visuotinio išgelbėjimo dinamika. Šiuo požiūriu, „Apreiškimo“ sąvoka turi būti suprasta vienu ypu ir kaip duotybė, ir kaip procesas; kaip procesas, kuris pats yra Apreiškimo duotybė. Teologijos „tiesa“ laikui bėgant pakluso iš esmės emancipacinei ir transformuojančiai intencijai. Be jokios abejonės, ji yra gyva ir moderniojoje „besirealizuojančios tiesos“ laike idėjoje, kurią Hėgelis, daug amžių po Joachimo Floriečio, pavertė ištisa „logika“: „Tiesa (*Wahre*) sugeba iš prigimties sau prasikasti kelius, kai jos laikas atėjo. (...) Ji pasirodo tik tada, kai tam ateina laikas“ (*Phänomenologie des Geist*). Lygtis tarp laiko ir tiesos, patraukusi daugybę XX amžiaus teologų, tapo ginčo apie tiesos totalumą šerdimi, siekiant apginti tiesą nuo jai daromo nepasotinamos totalizacijos priekaišto.

Bet štai Franzas Rosenzweigas, jau nustojęs žavėtis Hėgelium, dar keletą metų iki pasirodant Heideggeriui energingai stjo prieš nepasotinamo „totalumo“ idėją. Kai, cituodamas Gėtę, jis kalba apie „tinkamą momentą“ suprasti ir susitikti tiesą, jis jau ne-

13 Derrida, J. Tikėjimas ir žinojimas. Du „religijos“ šaltiniai paprasto proto ribose. Derrida, J.; Vattimo, G. *Religija*. Vilnius: Baltos lankos, 2000.

siremia racionalios istorinio tiesos vystymosi būtinybės kanonais: „Niekas nesupranta tinkamu momentu. Jeigu būtų suprantama tinkamu momentu, tai tiesa būtų artima ir plačiai išskleista“ (*Das neue Denken*). Kalbėdamas apie paslaptinę sakančio tiesą ir to, apie ką tiesa yra sakoma, ryšio intymumą, *Atpirkimo Žvaigždės* autorius remiasi ne absoliutaus žinojimo idėja, bet pirmapradžiu ir nepanaikinamu ne-žinojimu apie pasaulį, Dievą ir žmogų.

Šis intymumas glūdi supratimo procese (*verstehen*). Bet būtina pasakyti, jog krikščioniškoji teologija šio intymumo pamatus mato ne supratime, bet vykdyme: „Sakyti tiesą“ reiškia „vykdyti tiesą“. „Kas vykdo tiesą, tas eina į šviesą“ (Jn 3, 21). Atsakomybės reikalavimas, kurį aptinkame tokia „vykdyme“, nurodo į visiškai kitokią tiesos idėją. Be abejo, mes nesuklysime teikdami, kad krikščioniškajai teologijai vykdyti tiesą reiškia sprendimo praktiką (čia galime grįžti prie ankstesnių mūsų svarstymų apie tiesos ir sprendimo moksluose santykį), bet – sprendimas čia turi kilti iš meilės. Vėl girdime seną augustiniskąjį tvirtinimą: „*Non intratur veritatem nisi per caritatem*“ (*Confessiones*).

Išvada. Savitos tiesos ir suvienytos tiesos

Šiame etape galėtume atskirai apmąstyti filosofijos ir estetišio proto susitikimą; bet taip nutoltume nuo pagrindinės mūsų konferencijos temos. Todėl kaip išvadą nurodysime, kaip kiekviena iš „tiesos sričių“ reikalauja pripažinti iš jos vidaus kylantį skirtingumą, bet lygiai taip pat apibrėžti galimą jų susitikimo lauką. Žinome, kad nuo antrosios XIX amžiaus pusės tiesos problema yra keliamą pagal mokslinės kultūros kanonus. Ar galime su tuo sutikti? Ne.

„Mokslinė“ tiesa yra pasiekama per nenutrūkstamą hipotezių ir teorijų tikrinimą. Bet šiai tikrinimo praktikai reikia tam tikros kriteriologinių modelių epistemologijos, kurią mokslininkų bendruomenė kuria ir taiko. Pamatinė sąvoka šioje srityje vykstančiame ginče yra „abejonė“ arba, dar geriau, „dvejojimas“. Kada šis dvejojimas yra „metodologinis“? Kada jis yra „egzistencinis“?

Filosofinė tiesa savo ruožtu nėra tas pats, kas teologinė, net jeigu ji imasi tirti savitus teologijai objektus (Apreiškimas, Įsikūnijimas, Mesianizmas, Eucharistija, Prisiėlimas...). *Filosofinė* tiesa yra pasiekama per universalios klausinėjimo (*Fragen*) radikalumą bei to, kas yra čia, nuolankų klausymąsi (*Hören*). Šiuo radikaliu požiūriu visi objektai domina filosofinį mąstymą.

Estetinė tiesa nėra nei *filosofinė*, nei *teologinė* tiesa, net jeigu ji atsiranda prie savitų, atskirų ar bendrų filosofijos ir teologijos objektų.

Ar šios savitos tiesos yra pasmerktos likti kiekviena savam kampe, nuolatiniame viena kitos priešinio žaisme? Čia keliame specifinę šių tiesų vienijimo problemą. Reiktų palaikyti tvirtinimą, pasak kurio, kiekviena „tiesos sritis“ randa kitoje srityje motyvą siekti savo pačios tiesos: (a) tikėjimą, (b) metodinį tikrinimą, (c) klausinėjimo universalumą, (d) simbolinę pasaulio konfigūraciją. Vietoj įprastinio tapusio paviršutiniško priešinio ar bandymų taikstyti, ypač kalbant apie religines ir mokslines tiesas,

reiktų iš pradžių išsiaiškinti kiekvienai sričiai būdingus kategorinius modalumus ir išskirti klausimų ir tvirtinimų tipus, pagal kuriuos jos susidaro¹⁴.

Literatūra

- Aristote. *Métaphysique*. Paris: Vrin, 1977.
- Bouveresse, J. Une épistémologie réaliste est-elle possible? Changeux, J. P. *La vérité dans les sciences*. Paris: Odile Jacob, 2003.
- Crombie, A. C. *Styles of Scientific Thinking in the European Tradition: The History of Argument and Explanation Especially in the Mathematical and Biomedical Sciences and Arts*. London: Gerald Duckworth & Company, 1995.
- Derrida, J.; Vattimo, G. *Religija*. Vilnius: Baltos lankos, 2000.
- Feyerabend, P. *Against method*. London: Verso, 1987.
- Hacking, I. *Representing and intervening. Introductory Topics in the Philosophy of Science*. Cambridge: Cambridge University Press, 1983.
- Heidegger, M. *Gesamtausgabe*. T. 65. Frankfurt: Klostermann, 1989.
- Heidegger, M. *Sein und Zeit*. Tübingen: Niemeyer, 1976.
- Heidegger, M. *Vorträge und Aufsätze*. Pfullingen: Neske, 1954.
- Leibniz, G. W. *Matematische Schriften*. Hildesheim: Geirg Olms, 1971.

PHILOSOPHY AND THE AREAS OF TRUTH

Philippe Capelle-Dumont

University of Strasbourg, France

Summary. *This paper analyses the concept of truth, highlighting the various areas of truth. They can be counted four: a philosophical truth, a scientific truth, a theological truth and an aesthetic truth. The article focuses on the relationship of the philosophical truth with science and its relationship with theology.*

The relationship of science and truth is defined as “hesitation”, and this description allows not only to define the specifics of scientific truth, but also look for the relationship with the Greek philosophical concept of truth, interpreted through Heideggerian prism. After excluding R. Rorty’s definition as completely incompatible with the concept of scientific domain specificity, A. C. Crombie’s “scientific thinking styles” theory and I. Hacking conclusions are analysed. However, the key link between the scientific truth and the philosophy is shown through once formulated idea of clear obscurity (clair obscur) by Aristotle idea that might explain the Greek perception of truth. Heidegger’s suggested interpretation of Greek concept of truth (Aletheia) allows to determine the relationship between scientific and philosophical truths areas.

14 Antai 2010 metais Stephan Hawking ėmėsi brutaliai skelbti ateizmą moksle, remdamasis teoriniais galimos begalybės logikos pagrindais ir painiodamas mokslinį ir teologinį mąstymo lauką.

Heidegger's approach is also taken as a starting point in defining the relationship between philosophical truth and theology. However, the proposed model is rejected, as the German philosopher was unable to discern authentic thinking in a peculiar area of theology. Searching for truth in theological specificity and its relationship to philosophical thinking, the article analyses texts by Derrida, St Augustine and Rosenzweig. Reflecting on the concept of religion Derrida defined two conceptual groups those of innocence and of faith. Their connection, which inevitably leads to God figure as an absolute guarantor of salvation, forms an essential part for the conditions of faith encompassing knowledge structures. Derrida's thinking is corrected and supplemented by Augustine's reflections on "vera religione" concept, however, after identifying the Hegelian truth development in time process, the emphasis is placed on Rosenzweig's primordial not-knowing about the world, the God and the idea of man. The latter is associated with the Christian point of view stemming from love and is the best medium for determination of philosophical and theological truth relations.

In conclusions the issue of originality and possible unification of each area of truth is discussed. Each "area of truth" finds in the opposite area a motive for seeking of its own truth: faith, methodical examination or questioning versatility.

Keywords: *truth, philosophy, science, theology, Heidegger, religion, Derrida, Rosenzweig.*

Philippe Capelle-Dumont, Strasbūro universiteto Katalikų teologijos fakulteto profesorius; Paryžiaus Katalikų instituto Filosofijos fakulteto garbės dekanas, filosofijos ir teologijos mokslų daktaras. Mokslinių tyrimų kryptys: metafizika, religijos filosofija, filosofijos ir teologijos santykis.

Philippe Capelle-Dumont, University of Strasbourg, Faculty of Catholic Theology, Professor; Catholic Institute of Paris, Honorary Dean of the Faculty of Philosophy, Doctor of Philosophy and Theology. Research interests: metaphysics, philosophy of religion, relation between philosophy and theology.